

Лідія Гаврилюк,
канд. біол. н., доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

Авторка розкриває проблему сімейного насилля, аналізує психологічні та соціально-психологічні причини цього явища, виокремлює об'єктивні та суб'єктивні чинники насилля над дітьми у сім'ї.

Lidiia Havryliuk

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE

The author reveals the problem of domestic violence, examines the psychological, social and psychological reasons of this phenomenon, and outlines personal and environmental factors of domestic violence.

Нині Україна перебуває у перехідному періоді, для якого характерна дестабілізація, зростання злочинності, зростання насильства щодо жінок і дітей. Економічна криза та інші види криз в нашій країні суттєво впливають на внутрішні відносини, на стан психічного та соматичного здоров'я членів сімей. Даних, які б відображали реальну кількість випадків насильства в сім'ї, не існує, через закритість сім'ї як системи, взаємозалежність жертв і агресорів, відсутність доступу до сім'ї соціальних робітників, недостатність інформації з медичних закладів та правоохоронних органів, що не дозволяє робити висновки про розміри цього ганебного явища в нашому суспільстві.

Так як насилля в родині руйнує не тільки фундамент безпеки самої сім'ї, а й суспільства, то важливим є вивчення причин його виникнення, з метою попередження та усунення. У працях вітчизняних вчених немає єдності в розумінні сутності таких понять як причини, фактори, чинники, обставини, умови та передумови. Під причинами та умовами, насамперед, потрібно розуміти процеси та явища, які відбуваються на рівні соціальної структури суспільства і впливають на рівень злочинності в країні. Причини – це ті процеси і явища, які безпосередньо породжують злочинність. Умови і фактори впливають на злочинність опосередковано, полегшуючи дію причин. Причому дія факторів істотно змінюється залежно від конкретних політико-правових, культурних, соціально-економічних, демографічних та інших умов [2].

Серед різних теорій і пояснень причин сімейного насилля над дітьми науковці найчастіше виділяють соціальні та психологічні. Приблизники психологічних теорій зосереджують увагу на психологічних чинниках ризику, передусім схильності до насильства у кривдників та особливостях потерпілих. Теорії соціальної причинності розглядають зовнішні чинники, що впливають на появу насильства, а саме: культурна норма, бідність, безробіття, соціальна ізоляція, низький освітній рівень тощо. В окремих працях вчених є спроби інтегрувати соціальні та психологічні чинники, адже структура з притаманними їй нормами та інститутами, взаємодією кривдника з жертвою відіграють визначальну роль у механізмі детермінації насильства в сім'ї.

До соціально-психологічних чинників сімейного насилля над дітьми відносять: укорінення в суспільній свідомості цільової установки на індивідуальне виживання, відсутність соціальних ідеалів, певний ідеологічний вакуум та кризу моральності, що зумовлюють суперечність між природним бажанням мати дитину і економічним статусом, неможливістю розвивати свої таланти, культурні запити; скорочення кількості робочих місць на виробництві та пов'язане з цим безробіття, поширення незареєстрованих офіційно шлюбів, а відтак, менший рівень солідарності сім'ї, збільшення кількості розлучень і частки неповних сімей, поширення у ЗМІ (перш за все на телебаченні) пропаганди насильства і жорстокості; деструктивний вплив відеопродукції; слабку дієвість системи матеріальної допомоги сім'ям, які її потребують; матеріальну залежність жінок від чоловіків; поширення алкоголізму (порівняно з радянськими часами фіксується збільшення виробництва й споживання алкоголю на душу населення) та наркоманії. До цієї групи причин, крім вказаних, можна віднести: погіршення і нестабільність соціально-економічного життя, хиби комунікації: панування патріархальної моралі в деяких сім'ях (як різновиду негативних традицій соціально-економічних відносин); прорахунки виховання; асиметрію у розподілі домашніх обов'язків; різні цінності та установки чоловіка і дружини; висування необґрунтованих і надмірних вимог; неврегульованість питань розподілу сімейного бюджету; авторитарність членів родини; невиконання батьківських обов'язків; анти суспільний вплив оточення; бажання самостверджуватися за рахунок інших або використовувати когось для отримання певних вигоди, пошук чи підтвердження соціальної ідентичності; «добрі» наміри «навчити розуму», наставити «на шлях істинний» [1].

Ці об'єктивні чинники безпосередньо і опосередковано можуть впливати на стан окремої особи, підсилюватися у індивідуальній свідомості правопорушників, створюючи низку внутрішніх (суб'єктивних) чинників насильства в сім'ї. Це зокрема: підвищена емоційність, агресивність, зневага до інтересів і думок інших людей, намагання за будь-яку ціну здійснити власні мрії; низький контроль імпульсів, депресивні стани, розлади уваги, певні органічні синдроми тощо.

Суспільство дуже точно визначає, яким має бути справжній чоловік: він домінує, він лідер. А справжня жінка – лагідна, слухняна, добра мати. Таке суспільне переконання щодо подружнього життя допомагає чоловікові вважати, що жінка, яка вийшла за нього заміж, узаконює його право власності над нею. Чоловік у такому суспільному вимірі поняття «влади» вважає: «Я своїй жінці кажу, а вона мене не слухає, тому я її караю, вона мусить мене слухати».

Особливо виражена психологічна й економічна залежність жінок у родинях так званих «нових українців». Дружини «нових українців», як правило, не усвідомлюють того, що піддаються грубому ставленню, економічному тиску, контролю і приниженню. Ці жінки схильні виправдовувати агресивне поведіння партнера і брати провину за конфлікти на себе: «його життя занадто складне, тому він такий дратівливий», «він багато працює, а я не можу забезпечити йому комфорт» [3]. Нерідко такі жінки проєктують свої негативні почуття на дітей. Вченими доведено, що діти, які відчували на собі жорстокість та насильство, підсвідомо прагнуть відтворити цей набутий життєвий досвід у дорослому житті, оскільки не знають іншої моделі поведінки. На нашу думку, діти, як майбутнє суспільства, держави повинні засвоювати гуманні норми і правила взаємодії в суспільстві, що дозволяють за будь-яких обставин знаходити конструктивні форми поведінки, а дорослі мають про це подбати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтова Л. Соціально-педагогічна робота з сім'єю: [методичний посібник] / Л. Войтова. – К., 2012.
2. Мустафасв Т. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Т. Мустафасв, І. Довгань. – К., 2012.
3. Циганчук Т. Насильство над жінками в сімейних стосунках / Т. Циганчук, Д. Лях // Практична психологія та соціальна робота. 2014. – № 21.

Тетяна Гайналь,
канд. філос. н, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ФАКТОРИ ЛАТЕНТНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І

У статті розглянуто фактори латентного насильства над дітьми в сім'ї (зокрема, соціально-економічні). Описано особливості нормативного та інформативного впливу на дитину, а також стилі батьківської поведінки (авторитарний, ліберальний, авторитетний).

Tetiana Hainal

LATENT FACTORS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The article outlines the factors of latent violence against children in family (in particular, socio-economic factors). It describes the particularities of normative and informative influence on the child, and the styles of parent's behaviour (authoritarian, liberal, and authoritative).

Говорячи про насильство, мають на увазі, перш за все, «очевидні» його форми та прояви (фізичне, сексуальне, занедбаність), тому що їх наслідки є очевидними та такими, що легше піддаються діагностуванню. Проте не слід забувати про ще й інші, «латентні» форми (моральне, психологічне, економічне). Саме вони толеруються в українському суспільстві та розглядаються як традиційні прийоми виховання. Але наслідки цих видів насильства є не менш згубними для формування особистості дитини, оскільки пролонговані в часі, «працюють» на перспективу.

Зважаючи на особливу роль для дитини первинної соціалізації в сім'ї, суспільству слід реагувати на такі негативні явища. Це має відбуватися як на рівні законодавства соціальної, психолого-педагогічної роботи, так і на рівні роботи над трансформацією системи традиційних ціннісних установок щодо механізмів, способів взаємодії між дорослими та дітьми в сім'ї.

Якими ж є причини та фактори сімейного насильства над дітьми? Умовно їх можна розділити на макрочинники (пов'язані із загальною ситуацією в країні) та мікрочинники (внутрішньосімейні), які є взаємозалежними. Почати можна із групи соціально-економічних причин.

Понад десятиліття в Україні спостерігається зростання частки соціально неповних сімей, коли відсутність батьків та їхня неучасть у вихованні дітей зумовлена тривалим перебуванням за кордоном в якості трудового мігранта. Причина – в низьких прибутках членів сім'ї, високому рівні безробіття [1]. Наприклад, згідно з даними Держкомстату України [2], сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунок на одне домогосподарство становили у 2011 р. 3456 грн. З них 90% сім'я витрачає на споживчі сукупні витрати